

OBDOBJE	ZNAČILNOSTI, PREDSTAVNIKI, DELA, ...
Svetovna knjiž. pred 2 sv. vojno – 1. pol. 20. st.	Poezija-Pesništvo: F.G.Lorca: vitezova pesem, Proza-Pripovedništvo: M.Proust: Combray, F.Kafka: Preobrazba
SLO knjiž. Pred 2. sv. vojno in med njo 1918 - 1945	<u>Ekspressionizem:</u> (1918-1930) S.Kosovel: Slutnja, S.Grum: Dogodek v mestu Gogi, I.Pregelj: Matkova Tina <u>Socialni realizem:</u> (po letu 1930) P.Voranc: Samorastniki, C.Kosmač: Tantadruj <u>Poezija upora in revolucije:</u> (1941-1945) K.D.Kajuh: Bosa pojdiva, dekle, obsorej
Svetovna knjiž. po 2. sv. vojni po letu 1945	Pripovedništvo: <u>eksistencializem:</u> A.Camus: Tujec <u>književnost absurda:</u> S.Beckett: Čakajoč Godota, (J.P.Sarte: <i>Za zaprtimi vrati</i>)
SLO knjiž. po 2. sv. vojni po letu 1945	Pesništvo: J.Menart: Croquis, T.Pavček: Še enkrat glagoli, K.Kovič: Južni otok, D.Zajc: Črni deček, G.Strniša: Večerna pravljica, T.Šalamun: Stvari Pripovedništvo: E.Kocbek: Črna orhideja, V.Zupan: Menuet za kitaro, F.Lipuš: Zmote dijaka Tjaža, (L.Kovačič: <i>Resničnost</i>) Dramatika: D.Jančar: Veliki briljantni valček (D.Smole: <i>Antigona</i>)

SVETOVNA KNIŽEVNOST PRED 2.SV.VOJNO: (1.polovica 20.st.)

-Pesništvo:

NADREALIZEM:

Vitezova pesem (Federico Garcia Lorca): Osnovni motiv je hrepenenje po Cordobi (motiv hrepenenja spremljajo barve-črna, rdeča), ki temeljni motiv hrepenenja spreminjajo v smrt. Pojem smrt skupaj z medmetom JOJ, sproži slutnjo, da vitez cilja ne bo nikoli dosegel. Nadrealizem se kaže v povezovanju stvarnega sveta z nezavednim svetom v človeku. Dva enaka verza na začetku in na koncu tvorita okvir. Glavna ideja pesmi je torej hrepenenje vsakega človeka, po idealu, ki ga nikoli ne doseže.

-Pripovedništvo:

Moderni roman: (Proust, Joyce, Kafka) tok podzavesti, tok zavesti, nehotni/hotni spomin, asociacije, sanje, notranji monolog, poglobljanje v posebna duhovna stanja, vpliv psihoanalize, mešanje časovnih perspektiv, različni stilni prijemi

Combray (Marcel Proust): Avtor svojo preteklost in spomine primerja s preseljevanjem duš po smrti v nižja bitja... Odsev dogodka pisatelj priključuje iz globin največkrat s pomočjo okusa, ki ga je nekoč že spoznal pri teti Leonie, ko je magdalenico (keks) pomočila v čaj in mu jo ponudila. Proust trdi, da so lahko bitja mrtva, stvari uničene, človeku pa ostane duh in okus. Ob skodelici čaja se pokaže slika Combraya v popolni podobi, pojavijo se cerkev, stavbe, ljudje.

Preobrazba (Franz Kafka): Gregor Samsa je bil trgovski potnik. Ko se je nekega dne prebudil, je mislil, da še vedno sanja, saj se je preobrazil v hrošča. Ves njegov svet se zoži na majhen prostor njegove sobe, s svojo preobrazbo poruši ustaljene navade in red v svoji družini. Oče ga ni maral (celo ranil), mati je bila z njim ljubeča, vendar ni mogla k njemu, ker se ji je gnusil. Sestra je bila edina, ki je prihajala k njemu in mu nosila hrano, vendar sčasoma vse poredkeje! Gregor je spoznal, da je vsem odveč, zato naredi samomor (prevali se na hrbet). Družina se nato zbliža, ker se osvobodijo bremena, in zopet govorijo o sestrični poroki.

-Dramatika

SLOVENSKA KNIŽEVNOST PRED 2.SV.VOJNO IN MED NJO:

Zelo se je razvil -**ekspresionizem**: (1918-1930)

- socialni (Kosovel)
- religiozni (Jarc, Grum, Vodušek, Pregelj)
- kozmični (Jarc)

Izhaja iz besede expressio(iztis). Najprej se je pojavil v likovni umetnosti in je bil nasproten impresionizmu. Svetovni ekspresionizem se je razvil v letih od 1910 do 1925. Vzrok za nastanek so socialne in politične razmere. Ekspresionisti so položaj človeka občutili kot neznosen pritisk, zato je postajala glavna tema krik po človeku, etično očiščenem in prerojenem, ki bi lahko živel v bratskem kolektivu. Uprli so se vojni, meščanski kapitalistični družbi, klicali so duhovno revolucijo ter povdarjali bratstvo in sestrstvo.

Značilnosti ekspresionistične lirike: Izpoveduje iztis notranejšega, subjektivnega doživljanja, moralno in duhovno očiščenje, neke vrste estetsko katarzo. Glavne ekspresionistične teme so bile: osamljenost, usoda, smrt, svoboda, človeštvo,... Pogosta je bila raba kontrastov, barv in simbolov, večkrat so uporabljali metafore iz religioznega življenja. Pesem je postala klic, krik in svarilo. Beseda je postala absolutno sredstvo, prevladal je nominiran stil, ritmizirana proza, ki se je približala bilbijskemu verzu.

Slutnja(Srečko Kosovel-Sežana, -Tomaj): Je impresionistična pesem(na koncu prehaja v ekspresionizem) !Je kratka, tema je boleča osamljenost človeka, ki odhaja. Kosovel v pesmi uvaja Kras. Bolest, nemir in slutnja so duhovni motivi, ki izražajo osnovno sporočilo pesmi – slutno bližajoče se smrti. Pesem je izrazito razpoloženjska (trenutni vtisi in občutja). Samo 25 besed(17 samostalnikov, en pridevnik, en glagol, drugo predlogi&vezniki). Ritem je netekoč,razsekan.

Dogodek v mestu Gogi(Slavko Grum-Šmartno pri Litiji): Goga (izmišljeno ime mesta- lahko bi bilo katerokoli na Slovenskem) je bilo mesto, ki se je dušilo, živelo iz dneva v dan in napeto čakalo, da bi se končno kaj zgodilo. Dogodka pa ni in ni bilo. Dogodek se zgodi le glavni junakinji Hani-ko naj bi ubila hlapca Preliha.V mladosti jo je posilil domači hlapec Prelih. Ko se vrne iz tujine, v pogovoru s Terezo zvemo,kaj se je Hani zgodilo. Afra in Tarbula sta združeni v enem liku(sestri,stariki, ki sta veliko časa preživeli na balkonu-imeli pregled nad mestom). Kasneje se razširi govorica,da gori Breg,vendar v resnici ni,torej tudi to ni bil pričakovan dogodek. V resnici se ni zgodilo nič: dogodka ni bilo, ga ni in ga ne bo. To je slika zdolgočasenega vase zaprtega prostora.

Matkova Tina(Ivan Pregelj-Most na Soči): Je ekspresionistična novela, ki je povezana s tolminskim kmečkim uporom iz leta 1713. V središču je ženska –Matkova Tina. Predstavljen je njena usoda, ki je bila zaročenka Janeza Gradnika, enega vodilnih tolminskih puntarjev. Noseča Tina se je odpravila v Gorico,kjer naj bi usmrtili upornike. Novela prikazuje, kako na poti premaguje fizične, duševne in moralne ovire. Na začetku pisatelj opisuje predvsem druge osebe – Vočan Matko, Tinin oče. Pijan je pel puntarsko pesem – Vsem galjotom vile v vamp! – trpel je zaradi hčere,ki bo imela nezakonskega otroka. Tino postopoma spoznavamo na poti, ko je sanjala, da bi po usmrtilvi Janeza v naročje prijela njegovo glavo in jo poljubila. Ves čas nas spremlja tudi glas zvona – le ta je na začetku svetlejši, in je vzpodbujal Tino,da je prišla do cilja. Na koncu pa na ravno glas zvona sporoči, da je Janez umrl. Ko pride do cilja, in vidi Janezovo glavo na kolu, se jo želi dotakniti, vendar ji to prepreči stražar. Zadnji del novele opisuje Tinino vračanje. Na poti pod cesto je povsem sama rodila in pri tem doživela privid. Prikazala se ji je Mati božja, ki ji je pomagala pri porodu, po katerem Tina umre.

Sledil mu je **socialni realizem**: (1930 - 1941)

- povdarjali so socialne razlike med ljudmi
- ukvarjali so se s problematiko proletarca in kmeta

- popisovali so realno-stvarno
- prihajali z roba SLO (Ingolič, Kranjec, Voranc, Kosmač)

Na nastanek socialnega realizma ali nove stvarnosti je najbolj vplivala gospodarska kriza, zato v tej literaturi prevladujejo teme kmečkega človeka, proletariata in izseljevanja v Ameriko. Književniki so popisovali realno in stvarno ter poudarjali socialne razlike med ljudmi. V vseh delih je čutiti socialno razslojenost, izkoriščanje malega človeka in obsodbo takega družbenega sistema. Mnogi avtorji nakazujejo izhod iz takega položaja, ki se največkrat kaže z napovedjo revolucij.

Predstavniki: Lovro Kuhar – Prežihov Voranc(Koroška), Miško Kranjec(Prekmurje), Anton Ingolič(Štajerska), Ciril Kosmač(Primorska), Tone Seliškar(LJ) – Bratovščina Sinjega galeba

Samorastniki(Prežihov Voranc): Novela opisuje veliko otrok, ki se preživljajo sami. Imajo mater, ki pa jim ne more nuditi vsega. ...Pisatelj in njegov prijatelj se odpravita na neko kmetijo, kjer je živele ena sama ženska. Ta jima pove zgodbo o Karnicah(prostor, kjer se dogaja jedrna zgodba novele). ...Karničniki so bili mogočni gospodarji, premožni, ošabni... Na Karnicah so imeli sina Ožbeja. Bogati Karničniki so gostili Hudabele, ki so delali pri njih za preživetje in bajto. Imeli so lepo hčerko Meto, ki zanosi z Ožbejem. Ko stari Karničnik to izve, je zvezo takoj prepovedal. Meto je moral zaradi sramote kaznovati, in to z mučenjem (s predivom ji je zažgal dlani). Poleg so morali biti njena mati, dekle, stara Karničnica in Ožbej,ter moliti rožni venec. Ko je bilo molitve konce,je bilo konec tudi mučenja. Le mati je molila hitro! ..Ožbej ni poskušal preprečiti mučenja, zato se tukaj izkaže,kot slabič.

Kasneje,ko je bila Meta pregnana, sta se z Ožbejem še vedno srečevala in rodilo se jima je devet otrok. Sprva so ljudje gledali na Meto,kot grešnico, a z vsakim novim otrokom so nanjo začeli gledati drugače in jo vedno bolj spoštovati. Ožbej je kasneje hodil k otrokom samo še, ko je bil pijan. Nekega dne se je pijan utopil. V noveli se vedno bolj izpostavlja materinska ljubezen, ki postaja eden od vodilnih motivov. Ko je ostala sama je svoje otroke ves čas vzgajala v zavesti, da so Hudabeli, in so sami sebe poimenovali pankrti. Svojega porekla se niso sramovali,ampak so bili ponosni. Zrastli so v samostojne, lepe, samozavestne ljudi, ki so postajali delavci. Kot odrasli so se vedno vračali k Meti. Vedno jim je naročala, da ne smejo prenašati krivic, prav tako pa ne smejo drugim povzročati krivic. Postali so simbol proletariata. Nakoncu izvemo, da je zgodbo pripovedovala najmlajša od otrok, Hudabivška Nana.

Tantadruj(Ciril Kosmač –Slap ob Idrijci): Pisatelj se v tihi noči sprehaja po Piranu, ko se spomni zgodbe o Tantadruju, vaškem norčku, ki so ga tako poimenovali, ker so mu otroci nagajali, on pa je materi razlagal, da mu je nagajal »ta in ta in ta druja«. Zelo si je želel umreti. Nekega dne se je odpravil na semenj,da bi si kupil še nekaj zvončkov. Hotelj jih je imeti 40(za 40 mučenikov). Tam je srečal še druge norčke, nato pa naj bi prespali pri Hotejčevem Maticu. Pot jih je vodila mimo pokopališča, kjer so se ustavili. Tantadruj je želel, da ga živega zakopljejo v jamo. Ostali norčki njegovo smrt oznanjajo z zvonjenjem, nato pa vsi vaščani ogorčeni prihitijo na pokopališče. Med njimi tudi župnik, ki je vaščane in norčke prepodil. Tako se zgodba konča. Pisatleju pa je žal,da zgodbe ni večkrat pripovedoval.

Kasneje pa sledi še **poezija upora in revolucije:**

- to je čas 2.sv.vojne
- ta književnost združuje najrazličnejše stile(ekspresionizem, soc. realizem, novo romantiko, simbolizem)
- pesmi so spodbujale k boju in so imele sporočilno vlogo
- predstavniki: Oton Župančič, Tone Seliškar, Mile Klopčič, KAJUH,..

Bosa pojdiva, dekle, obsorej(Karel Destovnik KAJUH – Šoštanj): Iz cikla Ljubezenske. Posvečena je Sivi Ponikvarjevi, ki so jo fašisti nenadoma zaprli. Pesem združuje ljubezen in

trpljenje nesvobodnega naroda. Upesnjuje ju z vidnim, barvnim kontrastom: ljubezen z belimi češnjevim cvetovi, trpljenje uporniškega naroda s temnimi grobovi talcev.

SVETOVNA KNIŽEVNOST PO 2.SV.VOJNI: (po letu 1945)

Ena od pomembnih književnih smeri je bil **eksistencializem**. Pojavil se je že pred 2.sv.vojno, vrh pa dosegel med in po njej v Franciji. Književni eksistencializem se je ukvarjal s temami, kot so smisel/nesmisel bivanja, smrt, svoboda, odgovornost oz.beg pred odgovornostjo, krivda, bivanjska tesnoba.

-Pripovedništvo: Najpomembnejša pripovedna zvrst v drugi polovici 20.st. je roman. Najpomembnejša eksistencialista sta Sarte(izhajal iz domneve,da Boga ni, in da je človek v svetu prepuščen samemu sebi in svojim odločitvam) in pa Camus.

Tujec(Albert Camus): Glavni junak je Meursault. Dogajanje je postavljeno v Alžir, kje je Meursault delal kot uradnik. Pripoveduje o treh tednih svojega življenja preden so ga aretirali zaradi umora, ter o 11 mesecih zapornega življenja, ki se je končalo z obsodbo na smrt. ...Roman se začne z materino smrtjo,ki Meursaulta ne prizadane, temveč še isti dan začne razmerje s strojepisko Marijo. ...kasneje je nekega znanca umoril brez pravega razloga, samodejno in po naključju, iz samoobrambe in neprištevnosti zaradi sonca. Sodišče ga je zlahka prikazalo za naravno pokvarjenega (materina smrt) oz. hudodelskega človeka, ki je naklepno pripravil umor. V ječi se je zavedal občutka absurdnosti sveta in ravnodušja do lastnega in tujega življenja. Čakal je na smrt in ni hotel sprejeti niti religioznega niti kakršnega koli drugega olajšanja.

Čakajoč Godota(Samuel Beckett): Je absurda (nesmisel) antidrama, ki jo označujemo kot absurdno gotesko. Izraža temeljno eksistencialno problematiko. ...Nastopa 5 oseb, dva para in deček. Glavni par sta Estragon in Vladimir, dodatni pa Lucky in Pozzo, deček pa nastopa v vlogi sla. Osebe pričakujejo boga, rešitev (God), vendar Godota ni oz. rešitve od Boga ni, problem pa ostaja.Estragon in Vladimir pričakujeta rešitev, a k njima prihaja deček in jima vsak dan govori, da bo godot prišel jutri. Dogajanje je postavljeno v odprt prostor, ob drevo na podeželju. Življenje je čista pasivnost, čakanje na smrt, na konec. Edina aktivnost, ki se je Estragon in Vladimir lotita je poskus samomora, ki jima ne uspe. Po neuspešnih poskusih samomora se odločita za odhod. »No?Bi šla?, ...Pa pojdiva« ...se ne ganeta.

Za zaprtimi vrati(J.P.Sarte)

SLOVENSKA KNIŽEVNOST PO 2.SV.VOJNI:

-Prvo obdobje (1945-1950) –zanj velja »uvoženi« socialistični realizem iz Sovjetske zveze (pomen delovnih brigad, izgradnja porušene domovine,pomembnost kolektiva in ne človeka..)

-Drugo obdobje se je začelo po l.1950 in pomeni premik v intimizem. Prva taka pesniška zbirka so **Pesmi štirih** (1953- Ciril Zlobec, Tone Pavček, Janez Menart in Kajetan Kovič).

Prvi dramtik –intimist je bil Dominik Smole. (**intimizem** se pojavi v slovenski književnosti v 50.letih prejšnjega stoletja)

-Tretje obdobje (okoli 1960), pomeni razmah modernizma, pojavi se tudi književnost absurda (v svetu ne vidi več smisla, absurden je tudi človek, saj ne more uresničiti svojih idej)

-Pesništvo:

Croquis(Janez Menart –Maribor): Osrednji motiv pesmi je risanje skice (croquis=skica). Pripovedovalec je pesnik, ki sedi v kavarni in po razliti lužici konjaka, iz dolgčasa riše različne podobe. S sliko je želel pesnik ponazoriti svet, ki si ga je v resnici želel (hišica v naravi, klopca, stezica in lepa žena med rožami). Celotna pesem je lahko le realistična slika vsakdanjosti ali prisposoda življenja in sporoča,da je življenje mrzlo in sivo, neprijetno in pusto kot marmor.

Še enkrat glagoli(Tone Pavček-Šentjernej pri NM): Pesem je variacija na njegovo starejšo pesem Glagoli. Ima 6 kitic,na začetku vsake je glagol,ki ga razloži v nadlajevanju kitice.

(stati, molčati, jokati, dajati, znati, spati). Kljub pesimistično naravnanim glagolom Pavček ne priznava, da ga lahko življenje stre.

Južni otok (Kajetan Kovič-Maribor): Pesem je izšla v zbirki Labrador. Južni otok je metafora, o tem govori trditev, da južni otok JE. O metaforičnosti govorijo tudi glagoli, ki so otoku pripisani: vzhaja, traja, gre. Otok obdaja morje iz vseh strani. Morje je lahko ovira za dostop do otoka, hkrati pa del njegove lepote. Neznano morje nam da vedeti, da je pot do otoka težka oz. nemogoča. neprestano se pesnik sprašuje, če obtok sploh je, prav tako školjke, oljčne veje, mah, ki so del otoka. V odprtosti sta tudi zvezda in ladja. Močna zvezda je simbol jasnega, zanesljivega vodenja, nova ladja je nova možnost za pot, je nova priložnost, je novo upanje,...

Črni deček (Dane Zajc-pri Moravčah): Črni deček stoji na rumenem pesku puščave. Okrog so le stena neba in vse, kar deček ima, je naročje, polno ptic. Zaradi njih ne sme zbežati. Vendar ptice morajo odleteti. Ko so na nebu, jih obseva močno sonce, zato razpadejo v perje, meso, pepel. Deček pa ima nove ptice, ki zopet odlete, ker morajo odleteti in zopet propadejo. ...marsikatera podoba v pesmi je mnogopomenska in zato težko razložljiva. Zdi pa se, da je podoba dečka z naročjem, polnim ptic, podoba pesnika, ki poje, ker mora peti, ne da bi v tem videl kakšen smisel. Ptice vzletavajo iz njegovega naročja, pa čeprav jih »zlobno« sonce sproti ubija, da razpadejo v perje, meso in pepel. Čeprav je vse zasuto v pepel, deček pa je v puščavi strahovito sam, sredi razkroja in minevanja, vztraja; to je v njem kot nekaj nedvoumnega. Prevladujoče je občutje osamljenosti, izvrženosti in absurda. ...tema pesmi je bivanjska, slog je ekspresionističen – izbor samostalnikov (ptice, ujede, meso, pepel, puščava, žalost, ...)

Večna pravljica (Gregor Strniša-LJ): Izšla v pesniški zbirki Mozaiki (1959). Vsebina je iz dveh delov. Vsebina prvega je čudežni svet ponoči, vsebina drugega pa so ljudje, ujetniki groze in sanj, ko spi. Ideja prvega je: višji svet obstaja, vendar ga ljudej ne vidijo, ideja drugega pa: ljudje se zaprejo v hiše, strah jih je, sanjajo moreče sanje – očitno zato, ker ne vidijo onega drugega sveta. ...pesnik opisuje podobno kot, v pravljici, vendar ta pravljica ni pomirujoča in ne uspava. Po navadi je pravljica prijetna, medtem, ko je ta grozljiva, plod pesnikove domišljije. Pesnik realno povezuje z nerealnim, sanjskim svetom. (nadrealistična podoba sveta).

Stvari (Tomaž Šalamun-Zagreb)

-Pripovedništvo

Najbolj tradicionalen je **socialni realizem** pripovednikov, ki so tako ustvarjalo že pred njo. Sredi petdesetih let 20. stoletja sta na razvoj pripovedništva začela vplivati eksistencializem in modernizem. Eksistencializem je vplival z občutenjem sveta kot nečesa absurdnega, zaradi česar človek občuti strah in obup, pa tudi nujnost svobodne, moralne in življenjske izbire.

Črna orhideja (Edvard Kocbek- Videm ob Ščavnici):

Partizan, komandant Gregor, je kot izvidnik zagledal nemškega vojaka in mlado dekle, ki naj bi izdajala njegov bataljon. Nemca je ustrelil, dekle (Katarino) pa pripeljal v tabor. Tam je vse partizane prevzela njena lepota. Vsi so si jo nekako lastili, v Gregorju pa je prebujala dotlej neznane občutke ljubezni. Krivde ni priznala, obsodili so jo na smrt. Njen krvnik je bil Gregor, s katerim sta se pred izvršitvijo obodbe vedno bolj zblíževala. Katarina je prosila Gregorja, da ji izpolni zadnjo željo – rada bi še enkrat videla domače in vzela poročno obleko, v kateri je želela umreti. Tako se tudi zgodi, Nemci so vse bližje, zato se partizanski bataljon umika, Gregor pa stori kar mora, in se za tem takoj začne bojevati.

Menuet za kitaro (Vitomil Zupan- LJ): Berk, Anton (glej knjigo)

Resničnost (Lojze Kovačič-Basel)

Zmote dijaka Tjaža (Florjan Lipuš- v Avstriji): Glavna zgodba je pripoved o Tjažu, sinu drvarja in kmečke dekle, mati mu je umrla med vojno. Ko je odrasel, ga je oče poslal v

mesten šole, in v mestni dijaški dom. Tam je vladal strogi red pravil, ki so temeljila na katoliški vzgoji. Gojenci so se bili prisiljeni podvreči pravilom internata ali pa sta jih čakala cesta in pot nazaj v revščino. Tjaž se je iz gmote gojencev sčasoma izločil s svojim uporom, ki ga je sam imenoval »praskanje«. Njegov upor je doživel vrh, ko sta skupaj s sošolcem in dekletom Nino razžagala svetnike na oltarju. Tjaž ni čakal izključitve, ampak je zavod zapustil sam. Noč je preživel z natarico, nato pa se vrgel s terase stolpne kavarne. Vzrok za to dejanje lahko iščemo v izjalovljeni ljubezni z Nino. Nad njuno ljubeznijo je bila ideja upora, kateri je Tjaž služil.

-Dramatika

Antigona(Dominik Smole-LJ):

Veliki briljantni valček(Drago Jančar-MB):